

**КОНКУРС ЗА ЗАЕМАНЕ НА АКАДЕМИЧНА ДЛЪЖНОСТ
“ДОЦЕНТ”**

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Божидар Борисов Андонов/Богословски факултет
на СУ “Св. Климент Охридски”

1. Данни за конкурса

Гл. асист. д-р Андриан Владимиров Александров е единствен кандидат по обявения (ДВ, бр. 24/16.03.2018г.) от Софийския университет “Св. Климент Охридски” конкурс за заемане на академична длъжност “доцент”, област на висшето образование: *2. Хуманитарни науки*, професионално направление: *2.4. Религия и теология (Омилетика)* за нуждите на Богословския факултет при СУ “Св. Климент Охридски”.

Процедурата на конкурса е на основание **чл. 4 от Закона за развитие на академичния състав в РБългария, чл. 2 от Правилника за прилагане на Закона за развитие на академичния състав в РБългария, чл. 78 от Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ “Св. Климент Охридски”** и по нея няма нарушения.

Документите и материалите по конкурса са подредени според изискванията на чл. 108 от Правилника на СУ в папка на хартиен носител и върху CD, но некоректно предадени – в папката с документацията по конкурса липсват “Авторска справка за приносните моменти на публикациите” на кандидата и “Декларация за авторско участие в публикации в съавторство”. Двата документа са наличност в приложеното CD. Декларацията обаче не е подписана от кандидата и в този си вид имали юридическа стойност?

На проведеното първо заседание на научното жури (29.05.2018), според чл. 109, ал. 1, ал. 2 и ал. 3 от Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ “Св. Климент Охридски” съм определен за рецензент.

2. Данни за кандидата

Кандидатът гл. асистент д-р Андриан Владимиров Александров е роден на 04 декември 1971 г. Бакалавърското и магистърското си богословско образование кандидатът завършва в Богословския факултет, а и бакалавърското образование по история в Историческия факултет на “Св. Климент Охридски” през периода (1991-1996).

От 1996 г. до 2002 г. Андриан Владимиров Александров е хон. асистент, а от 2002 г. асистент (2002 г.), ст. асистент (2004 г.) и гл. асистент (2007 г.) при катедра Практическо богословие в Богословския факултет при СУ “Св. Климент Охридски”, където през 2013 г. успешно промовира и получава научната степен “доктор”.

Академичното CV на кандидата включва още организиране на научни семинари и конференции в Богословския факултет при СУ “Св. Климент Охридски”.

3. Преподавателска дейност

Преподавателската дейност участникът в конкурса д-р Андриан Владимиров Александров реализира в Богословския факултет при СУ “Св. Климент Охридски” в *бакалавърска степен* като ръководител на семинарни упражнения по дисциплините омилетика и християнска педагогика (2002-2006), омилетика и религиозна педагогика (2006 г. до сега), периодично лекции по методика на обучението по теология, както и лекциите “Проповедта в трите монотистични религии”, “Православно благовестие и медии”, “Религия и мултикултурализъм” на студентите-бакалавър в направление “**Религиите в Европа**”, както и лекционни курсове в различните *магистърски програми*.

4. Научни трудове

За участие в конкурса д-р Андриан Владимиров Александров представя:

1. Книгата “Проповед. Проповедник. Слушатели”, София 2018 г.;
2. Книгата “Възрожденски проповеди в Архива на Рилския манастир”, София 2007 г. (*съавтор*);
3. *Статията* “Мисионерство, катехизация и масмедии”, В: “Осми Светониколаевски православни образователни четения”, Бургас 2010, с. 97-106;

4. Статията “Post-Constantine Preching: the Three Holy Hierarchs“, In: The Christian Paradigm of a United Europa. The Historical and Religious Dimension of the Reign of Saint Constantine the Great and his Present reception. Craiova 2014, pp 85-104.

Представените от кандидата две книги (автор и съавтор) и подбраните за участие в конкурса две публикации гравират в областта на богословската наука омилетика и имат отношение към научните търсения и изследвания на кандидата..

Авторската книга “*Проповед. Проповедник. Слушатели*”, София 2018 г. е в обем от 299 страници. Съдържанието обхваща два *предговора*, *увод*, *три глави* и *заключение*.

Книгата има *два предговора* – на професора по реторика Иванка Маврудиева, рецензент на книгата и на автора. Вторият предговор не фигурира в съдържанието?! Защо е предпочетено мнението на професора по реторика за предговор на книгата, а не това на другия рецензент проф. дн Емил Трайчев, богослов и признат специалист по Св. Писание?. Още повече, че омилетиката е богословска дисциплина и проповедта основно благовести словото Божие от автентичното пособие - Св. Писание, а и конурсът за доцент се провежда в Богословския факултет??!!

След предговора следва *увод*, същинската част на книгата, разделена на *три глави*, където авторът разглежда през призмата на своето омилетично-богословско разбиране и от гледна точка на реториката трите основни фактора за благовестието на словото Божие *проповед, проповедник и слушатели*. На края изследването завършва със *заключение* и *използвана литература*.

Посредством избраната от автора методология, той навлиза, първо от богословска, а след това и от реторична гледна точка, в различните съществени въпроси на омилетичната триада проповед-проповедник-слушатели. Така всяка една от главите има две основни точки – богословска страна и реторична страна.

Запознавайки се със съдържанието на книгата констатирах, че авторът пропорционално е разпределил обема по главите (с.5-6).

ПЪРВА ГЛАВА разглежда най-напред проповедта от богословската страна, като благовестие на словото Божие, а след това проповедта като ораторска реч.

Още с формулирането на заглавието на първа подточка на първа глава 1.1. *Понятие за проповедта* (с подточки 1.1.1. *Дефиниции за проповедта* и 1.1.2. *Етимология и езиков анализ*), а впоследствие и в съдържанието ѝ авторът дава да се разбере, че цялото изследване в книгата има учебно-приложен характер. Иначе логично е да се започне с подточка 1.3. *Основания за проповедта*, т.е. първо за основанията да се благовести словото Божие (библейски, светоотечески, канонични) и тогава за самата проповед.

В **първа точка** авторът споменава, че предлага и обосновава “нов теоретичен подход към проповедта, схематично представен като омелитичен комуникационен модел” (с. 21), чрез който в изследването си представя, разглежда и анализира омелитичната ситуация (срв. с. 31 и сл.). За мен този т.н. от автора “нов подход към проповедта”, който открорява дори “като новост“ в изследването си (с. 256) не е нов и този модел не е новост в нашата омелитична наука – вж., колкото и нескромно да звучи, моето изследване “Проповедта като благовестие на словото Божие”, С. 2006, с. 21-40 (*Проповедта като монологичен комуникативен процес*) и в “Теория на църковното красноречие”, С. 2011, с. 111 (*Адресати на словото Божие: Комуникативно-теоретичен модел*).

В следващата подточка 1.2. *Същност (природа) на проповедта* авторът отбелязва, че “въпросът за същината или природата на проповедта е основен за омелитиката” и по който “богослови от разни вероизповедания имат различни и противоречиви схващания” (с. 50). До тук добре, но авторът нито споменава понататък в текста, нито под черта дава информация за някои от тях, а работата му се базира на изследвания? Впрочем тази слабост я констатирах и при други места в книгата (с. 51,53,107,111,121,122,192).

Малко след това авторът настоява да се помни, че в делото на проповедта “основна е не личността на проповедника, както в светската реторика, а истината, която проповядваме” (с. 51). Правилно е заключението за истината в проповедта, но няма посочка и е неясно как е стигнал до това заключение за “светската реторика”? Например, Сократ е първият, който изисква вместо

вероятност – истина, за което е използвал майевтиката, а и според Аристотел реториката разсъждава върху начина, по който се предава истината.

По-долу в тази подточка се разглежда и основополагащите принципи на православната проповед: христоцентричност, каноничност и църковност. В последния принцип “църковност” наред с двете “същностни характеристики на проповедта (литургична и синергична)” се изтъква и нейното сотириологично значение (с. 58-67). Но в този последен принцип “църковност” авторът вмъква и разяснителен текст за амвона (с. 61-64). Според мен този текст просто не се “връзва” нито с предходния нито със следващия, а мястото му е в подточка 1.4. *Характер, цел, задачи и функции на проповедта – богослужбени функции на проповедта* (с. 84-86). И без това тази подточка е най-малката по обем – само три страници, а както се вижда от наименованието ѝ, тя обхваща твърде съществени неща за съвременната проповед?!

Мястото на подточка 1.3. *Основания за проповедта* (библейски, светоотечески и канонични), според мен, не е тук, а в самото начало на богословската интерпретация на проповедта – първо са основанията за благовестие на словото Божие (особено важни за православната омилетика!) и след това начините, съдържанието, формите и т.н. на това слово. Впрочем тук, в тази подточка авторът засяга и въпросът за същността на проповедта, където в текста за трактата на бл. Августин „De doctrina Christiana“ (= “За християнското учение”, а не “Християнска наука”, вж. с. 73 и 147) твърди, че в първа част на труда си (I-III книга) бл. Августин “излага начините за намиране на истинския смисъл на Св. Писание и по същество се отнася към херменевтиката” и че това е традицията, започнала още от Ориген, “за неразривната връзка между херменевтиката и омилетиката”. Това си убеждение, д-р Александров подкрепя и с твърдението на Джордж Кенеди, че “Историята на християнската омилетика и проповедта като цяло, е пряко свързана с историята на херменевтиката – науката и методът за екзегезата или интерпретация на текста. Каквото е диалектиката за Аристотелевата реторика, това е херменевтиката за християнската реторика” (с. 73). Тази негова позиция обаче се противопоставя на убеждението му малко по-късно в подточка 1.6. *Съдържание на проповедта*, че “за православната омилетика проповедта не предава човешка мъдрост (1. Кор. 2:7), а представлява *истинско слово Божие*, реализиращо се в рамките на

постоянно продължаващото и самоактуализиращо се Свещено Предание в Църквата” (с. 106/7)?!

Втора точка, *Проповедта като ораторска реч*, разглежда подробно проекцията на три от петте основни елемента на реториката (*inventio, dispositio, elocutio, memoria, actio*) възприети от богословската дисциплина омилетика с обосновката, че именно тези три елемента (*inventio, dispositio, elocutio*) имат отношение към подбора на съдържанието, раположението/разделението му на части в проповедта и неговото словесно изражение – език и стил на проповедта.

В подточка 2.1. авторът разглежда въпроса за *Подготовката и изворите на проповедта*. Според мен, от гледна точка на богословието и омилетиката, първо би следвало да бъдат разгледани основните и важни извори на проповедта (Св. Писание, Св. Предание, творенията на св. отци и учители на Църквата, учението на Църквата, Богослужението и др.), както и видовете извори и от тях се пристъпва към подготовката на проповедта. Второ, след като проповедта е преди всичко благовестие на словото Божие, то тогава в тази подточка е мястото за омилетично-богословски разсъждения и върху въпроса за конкретната връзка между библейския текст и проповедта – един дискуссионен въпрос в омилетиката, както и важният въпрос до колко богословската екзегеза следва изобщо да играе роля при подготовката на библейския текст за проповедта?

В предпоследния абзац на тази подточка е вмъкнат текст (за импровизацията и експромпта), който няма място тук, просто логически не се “връзва” с предходния и следващ текст. В края на подточката само се изброяват (в осем изречения!!), различните извори и пособия за проповедта.

В останалите две подточки авторът излага своите омилетико-реторични виждания за *dispositio* (формата и логическата схема на проповедта) и *elocutio* (езика и стила на проповедта).

В *първата* авторът се придържа в изложението си към класическата реторична структура за разделението на речта с цел максимално добро логическо изложение на текста на проповедта.

Във *втората* той разглежда въпроса за словесното и стилистично оформление на проповедта, въпрос, който и до днес е оспорван сред християнските научни среди имайки предвид определението на св. ап. Павел (1.

Кор. 2:4-5) за благовестенето на словото Божие, а именно, че то се отличава с присъщите му достойнство, величественост и красота, които въздействат и без да бъдат разкрасявани, дори последното би отслабило силата му. Старанието на автора да докаже, че отказът от ораторските средства би отвел проповядването ни още по-дълбоко в абстрактно доктринерство, в катедрен тон, в студена обективност, в еднообразие и безжизненост, според мен, е повърхностно (с. 141-142). Двете подточки, според мен, са разработени по модела на проф. Тодор Поптодоров.

В подточката 2.3. *Език и стил на проповедта* дори има и абзаци, при които авторът е използвал и метода “copy-paste” (с. 151-152, срв. с текста в приложената към конкурса публикация “Post-Constantine Preching: the Three Holy Hierarchs“, In: The Christian Paradigm of a United Europa. The Historical and Religious Dimension of the Reign of Saint Constantine the Great and his Present reception. Craiova 2014, (с. 97 и 101/2).

ВТОРА ГЛАВА разглежда втория фактор за успешното благовестие на словото Божие – проповедника. Този фактор е съществен, защото при размишленията за компетентността (респ. авторитета и квалификацията) на проповедника се преплитат четири аспекта: богословският, институционалният, личностно-социалният, тематичният и методичният.

В **първа точка** авторът разглежда проповедника като свещенослужител и пастир и неговите качества (т.1.1.), за да бъде достоверен благовестител на словото Божие, както и въпроса за адаптацията на проповедника (т.1.2.). И тези две подточки са разработени, според мен, по модела на проф. Т. Поптодоров, дори някои абзаци не са и посочени под черта (174-179)!!

Втора точка, *Проповедникът като оратор* разглежда останалите два основни елемента на реториката – *memoria* (запомняне) и *actio* (произнасяне) в две подточки: 2.1. *Запомняне на проповедта* (*memoria*), която излага отделните аспекти на запомнянето (видове памет) и е разработена в три страници!!, като някои от абзаците нямат посочки под черта; и 2.2. *Произнасяне на проповедта* (*actio*), която е най-голяма по обем в цялото изследване (54 страници). По-обстойното разглеждане на реторичния елемент *произнасянето* е продиктувано, според автора, от “особено важното му значение за успеха на проповедника и ефективността на проповедта” (с. 22). Тук са разгледани също така и начините

на изложение, принципите на произнасяне и задачите на красноречието, техниката на говора и правилата на произнасяне, редица практически правила, въпросите за външния вид, жестовете, мимиките, пространствените отношения.

Необяснимо защо авторът се впуска тук в обширни разсъждения върху реторичните въпроси, отнасящите се преди всичко и особено за красноречието при светската реч? Дори трите задачи на проповедта, произлизащи от благовестието на словото Божие – *docere, delectare, movere* (= просвещава ума, облагородява сърцето и активира волята за добри дела), са определени като “задачи на красноречието” и се обосновават антропологически (с. 197), но без посочки под черта. Веднага след това авторът разглежда отново тези три задачи, свързвайки ги с проповедта и коментирайки задачата *movere* той я онагледява с т. н. “пирамида на Маслоу” за мотивите при хората (с. 202), но и тук липсват всякакви посочки под черта?!

Обобщавайки втора точка оценявам съдържанието на последните две подточки 2.2.3. *Техника на говора. Правила на произнасянето* и 2.2.4. *Външен вид. Кинесика и проксемика* за най-сполучливи, но отново със забележката, че много от абзаците са без посочки под черта!!

В ТРЕТА ГЛАВА авторът фокусира изследването си върху *слушателите на проповедта*. Този трети елемент на омилетичната ситуация се разглежда, подобно на първите два такива, в две точки: 1. *Слушателите като събрание на вярващи* (богословска страна) и 2. *Слушателите като публика* (реторична страна).

Първа точка, *Слушателите като събрание на вярващи* обхваща две подточки и е най-малката по обем (само 12 стр.!) и въпреки че последните са истинските адресати на словото Божие, те са Божия народ към когото е насочено спасителното благовестието, за да отворят сърцата си и позволят то да проникне дълбоко в тях и да бъде съпътник в доброделтения им християнски живот.

В подточка 1.1. *Категории слушатели* авторът определя слушателите на вярващи и невярващи слушатели, а според притчата за Сеяча разграничава слушателите на четири категории, които и коментира (7 стр.).

Подточка 1.2. е озаглавена *Задачи на проповедта по отношение на слушателите*. Тук авторът разбира и разяснява задачите на проповедта *docere*,

delectare, movere като педагогическа дейност и ги формулира да *информира, да формира* и да *трансформира* (с. 248), а след това, в краткото съдържание на тази подточка (5 стр.), дава информация за общите черти, които обединяват вярващите слушатели, както и признаците на различието им.

Съдържанието на **втора точка**, *Слушателите като публика*, е концентрирано върху проблематиката, свързана със слушателите, но видяна, според мен, преди всичко през призмата на протестантски автори и специалисти по реторика и изразено в двете подточките: 2.1. *Рецепция, адаптация и комуникация на проповедта* и 2.2. *Резистентност на убеждаване*. В сравнение с първа точка, обемът на тази втора точка е в пъти по-голям – 55 стр. и е най-голямото по обем в цялото изследване на автора, което е съществена диспропорция.

Използвана литература

Книгата завършва с подобрена използвана литература на български, английски, румънски и руски езици от които 48 използвани *извори*, преди всичко свалени от интернет пространството; *речници и справочници* – 11; литература на *български* – 84, от които 9 чрез интернет и на *латиница* – 44, от които 3 чрез интернет; *интернет ресурси* - 7.

Освен книгата “Проповед. Проповедник. Слушатели”, за участие в конкурса за “доцент” са представени книгата “Възрожденски проповеди в Архива на Рилския манастир”, София 2007 г. (*съавтор*), и следните статии: “Мисионерство, катехизация и масмедии”, В: “Осми Светониколаевски православни образователни четения”, Бургас 2010, с. 97-106 и “Post-Constantine Preching: the Three Holy Hierarchs“, In: The Christian Paradigm of a United Europa. The Historical and Religious Dimension of the Reign of Saint Constantine the Great and his Present reception. Craiova 2014, pp 85-104, които формират цялостния научен принос на д-р Андриан Владимиров Александров.

Книга:

1. **Възрожденски проповеди в Архива на Рилския манастир**, София 2007 г. (*съавтор*).

Книгата съдържа 102 проповеди от Манастирския архив на Рилския манастир, разчетени и систематизирани от съставителите - проф. Иван Денев и

Андриан Александров. Този сборник от проповеди дава престава, както тварди, д-р А. Александров, за църковното проповедничество в България през втората половина на 19. век, за говоримия език и особеностите на епохата.

Приносителите, изтъкнати от д-р Александров, са на две равнища - ниво съхраняване на омилетичното наследство в България и второ, на теоретично и методическо равнище – омилетичен анализ на проповедите.

Коментар:

За съавторството. Като един от двамата автори на тази книга д-р Андриан Владимиров Александров прилага към документацията си за конкурса за доцент декларация, с която удостоверява, че е съавтор на тази книга заедно с проф. Иван Денев и трудът им по издирване, разчитане, систематизиране, анализиране и подготовка за печат е на 50/50 %.

1. Декларацията на хартиен носител липсваше в папката с документацията, която аз получих. Запознах се със съдържанието ѝ в приложения CD. Тя не е подписана от гл. асист. д-р Александров!

2. Кой може да докаже истинността на съдържанието ѝ, че не само работата по издирване на архивните документи, но и научният омилетичен анализ е по 50%, при условие, че единият е асистент, а другият е професор?

За приносния характер. Съдържанието на книгата е в обем от 403 стр. а *уводът*, който е т.н. от съавтора *омилетичен анализ*, обхваща 52 страници. За мен, това не е научен омилетичен анализ, а по-скоро коментар върху подобрите проповеди от църковно-исторически, свещеноисторически и езиковедчески гледни точки.

Статии:

Предмет на двете статии с които кандидатът, д-р Андриан Владимиров Александров, участва в конкурса са в областта на проповедта и имат отношение към тематиката на изследването му “проповед, проповедник и слушатели”.

Статията “**Мисионерство, катехизация и масмедии**”, представлява доклад изнесен в Бургас на Осмите Светониколаевски православни образователни четения през 2010 г. Съдържанието ѝ разглежда отношенията между благовестническата дейност на Църквата (мисионерска и катехизическа) и съвременните средства за масова комуникация, но и основните различия между медийната новина и благовестието на словото Божие. Авторът стига до

заклучението, че съвременните информационни технологии трябва да се използват внимателно.

И ако първата статия има за предмет благовестническата мисия на Църквата чрез съвременните масмедии, то втората статия **“Post-Constantine Preching: the Three Holy Hierarchs“**, In: The Christian Paradigm of a United Europa. The Historical and Religious Dimension of the Reign of Saint Constantine the Great and his Present reception. Craiova 2014, която също е доклад на автора, представлява опит да се представят особеностите на християнската проповед след Медиоланския едикт от 313 г. чрез светите Три Светители - св. Василий Велики, св. Григорий Богослов и св. Йоан Златоуст през т. нар. “Златен век” на християнската проповед през периода на 4./5. век. Съдържанието представлява кратък исторически обзор на живота и дейността на тримата светители и тяхното отношение към античната реторика с акцент върху континуитета между *rhetorica civilis* и *rhetorica christiana*.

6. Цитирания

Д-р Андриан Владимиров Александров представя към документацията си и справка за цитирането на неговите научни трудове, която включва 31 цитирания в 14 публикации у нас и 17 в чужбина, 1 цитиране в индексирани публикации и 10 цитирания в Google, което е малко скромна атестация за научните му изследвания.

7. Заключение

Като цяло книгата “Проповед. Проповедник. Слушатели”, представлява едно подробно омилетично-реторично изследване на най-важните фактори за благовестието на словото Божие – *проповед, проповедник и слушатели* и съдържа приноси за теорията и практическото значение на богословската дисциплина омилетика и за поставянето на отношенията омилетика-реторика върху аргументирана основа.

Критичните ми забележки и несъгласия с някои от вижданията и разбиранията на кандидата за “доцент” съм отбелязъл в съответните точки на рецензията.

След критичното ми запознаване с научните публикации на д-р Андриан Владимиров Александров, с които участва в конкурса за “доцент”, чийто съдържания са в областта на богословската дисциплина омилетика, както и с препоръката и надеждата в бъдещата си научна дейност той да се отдаде изцяло на научното си поприще и задълбочаване на богословските си знания и професионална компетентност, необходими за бъдещата му научно-изследователска работа и публицистична дейност, препоръчвам на членовете на научното жури да изберат д-р Андриан Владимиров Александров за “доцент”, област на висшето образование: 2. Хуманитарни науки, професионално направление: 2.4. Религия и теология (Омилетика) за нуждите на Богословския факултет при СУ “Св. Климент Охридски”.

София, 1 август 2018 г.

.....

(Проф. д-р Божидар АНДОНОВ)